

Katecheza dorosłych częścią programu duszpasterskiego

W teologii pastoralnej duszpasterstwo określa się jako: strategię całego Kościoła, „który w oparciu o naukowo wypracowane modele teologiczne, imperatywy i programy działania, rozwija inicjatywy zmierzające do zaktualizowania zbawczego dzieła Chrystusa w teraźniejszości”¹. W określeniu duszpasterstwa należy przede wszystkim uwzględnić elementy antropologiczno-personalne i chrystologiczno-soteriologiczne. Zwraca na nie szczególną uwagę Jan Paweł II, który podaje, że: „człowiek jest pierwszą drogą, po której winien kroczyć Kościół w wypełnianiu swego posłannictwa, jest pierwszą i podstawową drogą Kościoła, drogą wyznaczoną przez samego Chrystusa (...), drogą, która prowadzi niejako u podstawy tych wszystkich dróg, jakimi Kościół kroczyć powinien, ponieważ człowiek – każdy bez wyjątku – został odkupiony przez Chrystusa” (RH 14). Katecheza, jako działanie Kościoła, domaga się udziału wszystkich podmiotów eklezyjalnych w posłudze słowa Bożego, dowartościowania posług i charyzmatów obecnych we wspólnocie kościelnej². Katecheza dorosłych, pojmowana jako czynności duszpasterskie skierowane ku dorosłym, ma na celu utrwalenie i pogłębienie wiary oraz życia religijnego

ludzi dorosłych³. „Aby ukazać całe piękno i wielkość Ewangelii życia należy zwrócić szczególną uwagę na wielość gestów, symboli i obrzędów, które są *miejszem* spotkania człowieka z Bogiem. Mając na uwadze postępujący zanik wrażliwości u współczesnego człowieka, ten właśnie wymiar ukazywania piękna i bogactwa treści jest dziś szczególnym wyzwaniem. Jakkolwiek wszelkie inicjatywy służące wysławianiu Ewangelii życia na forum powszechnym należy właściwie poprzeć i upowszechniać, to jednak należy zabiegać w pierwszej kolejności o to wszystko, co (...) pozwoli w codziennym życiu wyrazić miłość do innych i dar z samego siebie”⁴.

W duszpasterstwie chodzi przede wszystkim o to, aby „(...) katecheza dzieci, młodzieży, dorosłych, katecheza ciągła nie były jak gdyby terenami oddzielnymi od siebie czy pozbawionymi łączności. Jeszcze ważniejsze jest, by nie doszło między nimi do całkowitego rozłam, lecz wręcz przeciwnie, trzeba, aby się one między sobą uzupełniały. Dorośli bowiem mają wiele do dania młodzieży i dzieciom w dziedzinie katechezy, ale mogą też wiele od nich otrzymać dla wzrostu własnego życia chrześcijańskiego” (CT 45)⁵. Działalność duszpaster-

1 Zob. W. Piwowarski, *Socjologia religii a teologia pastoralna i duszpasterstwo*, w: *Z badań nad religijnością polską. Studia i materiały*, Poznań-Warszawa 1986, s. 68.

2 Por. E. Alberich, *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*, Warszawa 2003, s. 168; zob. F. Woronowski, *Przewodnik duszpastersko-apostolski. Synteza założeń uczestnictwa w posłanniczej działalności Kościoła*, Lubaczów-Łomża 1985.

3 Por. W. Miziołek, *Drogi katechezy dorosłych*, w: *Ewangelizacja*, red. J. Krucina, Wrocław 1980, s. 261.

4 Z. Zimowski (bp), „*Otoczmy troską życie*” – program katechetyczno-dusz-

ska jest obszarem działania „ad intra” wspólnoty Kościoła poprzez wypełnianie dobrze znanych funkcji: kultu, celebracji, sakramentów, przepowiadania, katechezy, życia wspólnotowego, posługi miłosierdzia⁶. Duszpasterstwo jest zorganizowaną działalnością zbawczą Kościoła, „do którego przynależą wszyscy chrześcijanie ze szczególnego wezwania, połączonego z działaniem łaski i tworzą go przez to, że stanowią wspólnotę z samym Chrystusem. W duszpasterstwie uczestniczą wszyscy ochrzczeni, zgodnie z własnym powołaniem, z którego wynikają konkretne zadania ewangelizacyjno-apostolskie. Motywem aktywności duszpasterskiej jest odpowiedzialność wszystkich uczniów Jezusa za życie Kościoła i realizację jego zbawczej misji. Duszpasterstwo obejmuje zarówno wiernych uświadomionych i konsekwentnych, jak również słabo uświadomionych i mało konsekwentnych w wyznawaniu wiary w Chrystusa, który umożliwia spotkanie z Bogiem i nawiązanie z Nim dialogu, a także trwanie z Nim we wspólnocie kościelnej”⁷.

1. Katecheza dorosłych w programie duszpasterskim w świetle nauczania Kościoła

W adhortacji apostolskiej *Catechesi tradendae* Jan Paweł II daje wyraz duszpastersko-katechetycznej trosce Kościoła o dorosłych i stwierdza, że „(...) przechodząc w myśli szeregi tych, których należy objąć katechizacją, nie mogę pominąć jednej z największych trosk Ojców Synodu, troski dotkliwej i naglącej, zrodzonej z powszechnego doświadczenia. Chodzi (...) o problem wielkiej wagi,

jakim jest katecheza dorosłych. Jest to najznakomitsza forma katechezy, ponieważ zwraca się do osób wykonujących największe zadania i w ogóle zdolnych do życia według Orędzia Chrześcijańskiego i to w jego pełni. Wspólnota chrześcijańska nie może prowadzić katechezy stałej z pominięciem bezpośredniego i wypróbowanego udziału dorosłych, zarówno tych, którzy w niej uczestniczą, jak i tych, którzy ją organizują” (CT 43)⁸. Do szczególnych form katechezy dorosłych, które należy uwzględnić w ramach programu pastoralno-katechetycznego opracowywanego przez wspólnoty eklesjalne należą katechezy wtajemniczenia chrześcijańskiego lub katechumenatu dorosłych. Taka katecheza ma nawiązywać do tradycyjnych form wspólnotowego przeżywania roku liturgicznego (misje, rekolekcje, homilie, kazania niedzielne i świąteczne) oraz odnosić się do znaczących wydarzeń w życiu osobistym i rodzinnym (przyjmowanie sakramentów, religijne wychowywanie dzieci, choroba, śmierć). Program duszpasterski powinien także uwzględnić katechezę egzystencjalno-liturgiczną, która pomaga wiernym w poszukiwaniu sensu życia i realizacji powołania do świętości we wspólnocie Ludu Bożego. W programie duszpasterskim nie powinno także zabraknąć wskazań dotyczących katechezy społeczno-politycznej, która wesprze wiernych w chrześcijańskiej interpretacji sytuacji społeczno-politycznych i umotywuje ich wiarę do twórczego zaangażowania w tę dziedzinę (por. DOK 176). „Wszelkie inicjatywy służące ukazywaniu pełnej prawdy o życiu ludzkim, jak również będące konkretną formą posługi na rzecz

pasterski w roku 2008/2009, „Zeszyty Formacji Katechetów” (2008) nr 4 (32), s. 8.

5 Katechetyczno-pastoralna komplementarność permanentnego procesu wychowywania w wierze: dorosłych, młodzieży i dzieci znajduje swój wyraz, m.in. w posoborowym określeniu katechezy, zamieszczonym w

życia winny mieć nade wszystko charakter posługi miłości. Chodzi tu przede wszystkim o osobiste świadectwo miłości bezinteresownej, która niejednokrotnie przybiera formę wolontariatu. Należy tu podkreślić pilną potrzebę cierpliwej i odważnej pracy wychowawczej⁹.

Realizacja zadań katechezy jest uzależniona od tworzonych aktualnie programów duszpastersko-katechetycznych dla dorosłych. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* wskazuje na zadanie ogólne katechezy dorosłych, jakim jest odpowiedź chrześcijańskiej wiary na najpilniejsze potrzeby naszych czasów (por. DOK 175). Jednocześnie stwierdza, że katecheza ta, korzystając z *Katechizmu Kościoła Katolickiego* i *katechizmów* dla dorosłych, ma za zadanie: popierać formację i dojrzewanie życia w Duchu Chrystusa Zmartwychwstałego; wychowywać do właściwej oceny zmian społeczno-kulturalnych naszego społeczeństwa w świetle wiary; wyjaśniać problemy religijne i moralne oraz relacje, jakie zachodzą między działaniem doczesnym i działaniem eklesjalnym; rozwijać racjonalne podstawy wiary; formować do przyjęcia odpowiedzialności w misji Kościoła i do umiejętności dawania świadectwa chrześcijańskiego w społeczeństwie (por. DOK 175; zob. DOK 84-87; DKP 23-30, 100).

Zatwierdzone w 1970 roku polskie *Dyrektorium apostołstwa świeckich*¹⁰ nie dotyczyło wprost katechezy dorosłych. W odniesieniu do dorosłych proponuje działania na dwóch płaszczyznach: duszpasterstwa elit i duszpasterstwa masowego. *Duszpasterstwo elit*

ma realizować się głównie poprzez upowszechnianie rekolekcji zamkniętych (por. DAŚ 119) oraz prowadzenie miesięcznych dni skupienia dla osób zaawansowanych w życiu wewnętrznym (por. DAŚ 121). Natomiast w *duszpasterstwie masowym* wzywa do wykorzystania dużych zgromadzeń wiernych w trakcie misji i rekolekcji tak, by przyjmowały one charakter zbiorowego szkolenia do apostołstwa (por. DAŚ 120)¹¹.

W dokumencie Synodu Archidiecezji Gnieźnieńskiej – *Wierni świeccy w Kościele*, w numerze 381 czytamy, że „duszpasterze pracujący w parafii powinni zatem zatroszczyć się o prowadzenie różnego rodzaju form tej formacji, wśród których na szczególną uwagę zasługuje katecheza dorosłych. Formacja świeckich powinna wejść na stałe do programu zwyczajnego duszpasterstwa parafialnego”¹². Natomiast w numerze 382 podaje się, że „w ramach duszpasterstwa diecezjalnego powinny być organizowane różne formy rekolekcji i dni skupienia dla ruchów, stowarzyszeń i grup apostołskich działających w parafiach (...)”¹³.

2. Katecheza dorosłych w programach i projektach duszpasterskich

W historii Kościoła, przez długi okres czasu, katecheza dorosłych była podstawową formą działalności katechetycznej i duszpasterskiej wspólnoty wierzących. Została przesunięta na dalszy plan, kiedy bieżące potrzeby niejako zmusiły Kościół do zajęcia się przede wszystkim katechezą dzieci i mło-

CT 18 i potwierdzonym przez *Katechizm Kościoła Katolickiego* w nr 5-7. To samo określenie odnajdujemy także w DKP 18-19, w dokumencie tym napisano, iż „(...) duszpasterstwo katechetyczne Kościoła powinno mieć charakter ciągły w tym sensie, że katechezy dzieci, młodzieży i dorosłych nie mogą być terenami oddzielonymi od siebie czy pozbawionymi wzajemnej łączności. Trzeba, aby one między sobą się wspierały i uzupełnia-

dzieży. Nieskuteczność katechezy dorosłych spowodowana była utratą przez rodzinę jej charakteru środowiska rozwoju i przekazywania wiary. To doprowadziło do ograniczenia praktyki katechetycznej młodego pokolenia. Dlatego też refleksja Kościoła nad katechezą wielokrotnie wskazywała dorosłych jako głównych jej adresatów¹⁴.

Różne też były koncepcje duszpasterstwa, które zajmowały się formacją chrześcijańską człowieka w rozwoju, którego można wyróżnić dwa okresy. Pierwszy dotyczy duszpasterstwa, którym w Kościele zajmowały się jednostki lub grupy i pozostawało ono przede wszystkim w rękach hierarchii. Drugi okres duszpasterstwa rozpoczął się wtedy, gdy w Kościele zaczęto mówić o tym, że cały Kościół jest duszpasterski. Ta koncepcja duszpasterstwa otrzymała swoje potwierdzenie, podstawy i uzasadnienie w dokumentach Soboru Watykańskiego II, który ogłosił się jako Sobór duszpasterski¹⁵.

Według P. Tomasika, *Programy duszpasterskie Kościoła w Polsce* stanowią odpowiedź na potrzeby duszpasterskie w kraju, jak i na wydarzenia związane z życiem Kościoła powszechnego¹⁶. Charakterystyczną cechą programów z lat 1997-2000 jest stworzenie możliwości planowo prowadzonego duszpasterstwa¹⁷. Programy te dotyczyły wprost tematyki wyznaczonej przez Jana Pawła II w liście *Tertio millennio adveniente*.

W programie duszpasterskim na

rok 1997 wskazywano na konieczność sakramentu chrztu i bliższego poznania osoby Chrystusa. Ukazywano także sens i wartość katechezy, jak również przedstawiono Maryję jako wzór autentycznej wiary. Programy te, odnosiły się również do planowanych wówczas wydarzeń: jubileuszu 1000-lecia śmierci św. Wojciecha i wrocławskiego 46 Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego¹⁸.

Tematem programu duszpasterskiego na rok 1998 był Duch Święty i Jego obecność w Kościele. Dlatego zasadniczym celem stało się odkrycie charyzmatów, zadań i posług, które Duch Święty wzbudza dla Kościoła, jak również znaków czasu, będących Jego dziełem¹⁹. Program zawierał także wskazania duszpasterskie, które konkretyzowały ogólne założenia. Wymienione zostały zatem działania, jakie należałoby podjąć w poszczególnych okresach roku liturgicznego oraz w przygotowaniu do sakramentów, a także w katechezie. W tym kontekście wskazywano na potrzebę katechezy dorosłych, jak również uwzględniono propozycje organizacyjne dla ruchów, stowarzyszeń i wspólnot²⁰.

Program duszpasterski na rok 1999 odnosił się do Osoby Boga Ojca, był też apelem o przeprowadzanie rachunku sumienia i kształtowanie ducha pokuty²¹. Wskazania duszpasterskie zawierały ciekawe propozycje łączenia tematyki homilii i rekolekcji z zagadnieniami związanymi z sakramentem pokuty²². Jednak nie było tu odniesień do katechezy

ły” (DKP 97). Postulat Dyrektorium krajowego wydaje się odpowiadać na wskazania Dyrektorium ogólnego o katechizacji; oba dokumenty odnoszą się do uzasadnienia komplementarnego pluralizmu katechezy dostosowanej do wieku adresatów (por. DOK 171). 6 Por. E. Alberich, *Katecheza dzisiaj...*, s. 47.

7 W. Piwowarski, *Socjologia religii...*, s. 68 i 74.

8 Por. KDW 17, 81-84; DOK 220-221, 253-264; DKP 97-104, 119-

dorosłych, zaś propozycje dla ruchów, stowarzyszeń i wspólnot ograniczyły się do zasygnalizowania akcji duszpasterskiej w postaci zorganizowania ogólnopolskiego kongresu ruchów²³.

Tematyka programu duszpasterskiego na rok 2000 jest streszczeniem treści zawartych w latach 1991-1999²⁴. Konstrukcja programu Wielkiego Jubileuszu w Polsce miała zostać oparta na: papieskim liście *Tertio millenio adveniente*, sytuacji odzyskanej wolności oraz 1000-leciu ustanowienia organizacji kościelnej w Polsce²⁵. Kalendarz polski miał też zawierać odniesienia do kalendarza ogólnokościelnego²⁶.

Program duszpasterski na rok 2001 dotyczy nowej ewangelizacji. Wskazuje, że ważnym miejscem jej realizacji mają być obszary życia rodzinnego i społeczno-politycznego²⁷. Program zawiera ogólne wskazania dla katechezy dorosłych i mówi o współlistnieniu w parafiach duszpasterstwa tradycyjnego oraz kręgów ludzi świeckich, których łączy duch modlitwy i apostołstwa²⁸. Program proponuje formację ku dojrzałemu przeżywaniu wolności w obszarze „między naiwnym fundamentalizmem, a łatwą ucieczką w relatywizm”²⁹. W sposób szczególny zostało ukazane zjawisko bezrobocia oraz jego skutki w życiu rodzinnym³⁰. Niestety, program ten, podobnie jak

poprzedni, nie zawiera wskazań pastoralnych.

Programy duszpasterskie z lat 1997-2001 zawierają również materiały katechetyczne. Wśród katechez przeważają konspekty opracowane na użytek lekcji religii lub parafialnych spotkań dla dzieci i młodzieży³¹. W latach 1997-1999 publikowano również propozycje tematów formacyjnych dla zespołów synodalnych, autorstwa bpa J. Szcondonia, które były związane z głównymi zagadnieniami roku³². Tematy te, sygnalizowane jedynie w programie duszpasterskim, były następnie rozwijane co miesiąc w tygodnikach: *Gość Niedzielny* i *Źródło*³³. Ważnym uzupełnieniem programów duszpasterskich z lat 1997-2000 był program homiletyczny. Składał się on z dwóch części: pierwszą stanowiło określenie jego przedmiotu i wskazanie na źródła nauczania, na podstawie których były formułowane postulaty homiletyczne oraz tematy poszczególnych kazań³⁴. Druga część programu homiletycznego to zestawienie i krótkie omówienie homilii na poszczególne niedziele i święta roku duszpasterskiego³⁵. Program stanowił spójną propozycję katechezy dorosłych w ramach liturgii, wynikającą z odczytania wiodących zagadnień roku duszpasterskiego oraz kerygmatu zawartego w

122, 139-143. Na wspólnotowy charakter katechezy dorosłych zwracają również uwagę, między innymi: Międzynarodowa Rada do Spraw Katechezy, *Katecheza dorosłych we wspólnocie chrześcijańskiej. Niektóre linie i ukierunkowania*, Kraków 2001 (skrót: KDW); Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Kraków 1998; Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001 (skrót: DKP). 9 Z. Zimowski (bp), „*Otoczmy troską życie*” – program katechetyczno-duszpasterski w roku 2008/2009..., s. 9.

czytaniach mszalnych. Nie można także pominąć zawartych w programach duszpasterskich opracowań, które mogą stanowić kanwę dla różnych form katechezy dorosłych. Tematyka tych opracowań jest różnaita i dotyczy zagadnień biblijnych³⁶, liturgicznych³⁷, doktrynalnych³⁸, ekumenicznych³⁹, historycznych⁴⁰, z zakresu teologii duchowości⁴¹, także problemów rodzinnych⁴² i dotyczących katolickiej nauki społecznej⁴³. Te materiały mogą być pomocą dla duszpasterzy w opracowywaniu przez nich własnej koncepcji katechezy dorosłych. Programy duszpasterskie od roku 1998 uzupełniane są sprawozdaniami

z działalności rozmaitych duszpasterstw specjalistycznych⁴⁴. Sprawozdania te stanowią cenną informację, która może inspirować duszpasterzy do podejmowania pracy formacyjnej w ramach poszczególnych środowisk⁴⁵.

Można jeszcze wymienić inne programy duszpasterskie. Na przykład szczegółowy program duszpasterski na rok 2005/2006, który nosi tytuł: *Przywracajcie nadzieję ubogim*. Czytamy w nim, że „obserwując sytuację społeczną w naszym kraju, można zauważyć wzrastającą liczbę osób żyjących w ubóstwie materialnym, które często prowadzi do różnych patologii, a także znaczną

10 Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium apostołstwa świeckich*, w: *Komisja Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Ogólnego, Ewangelizacja w tajemnicy i Kościoła. Materiały formacyjne i homiletyczne*, Katowice 1994, s. 352-375. (skrót DAŚ)

11 Por. P. Tomasik, *Miejsce katechezy dorosłych w duszpasterstwie Polskim*, w: *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, red. K. Misiaszek, Warszawa 2002, s. 201-202; zob. W. Miziołek, *Wizja duszpasterskiej pracy Kościoła*, w: *Ewangelizacja*, red. J. Krucina, Wrocław 1980, s. 195-205.

12 Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej, *Wierni świeccy w Kościele*, nr 381, www.archidiecezja.pl.

13 Tamże.

14 Por. P. Tomasik, *Miejsce katechezy...*, s. 199.

15 Por. M. Majewski, *Tożsamość katechezy integralnej*, Kraków 1995, s. 27-28; A. Zuberbier, *Materiały do teologii praktycznej*, Warszawa 1974.

16 Por. P. Tomasik, *Miejsce katechezy...*, s. 199-229.

17 Por. K. Misiaszek, *Programy duszpasterskie – pomoc czy przeszkoda?*, „Ateneum Kapłańskie” 85 (1993) z. 1, s. 87.

18 Por. D. Zimoń, *Wprowadzenie do PD 1997*, s. 9.

19 Por. D. Zimoń, *Wprowadzenie do PD 1998*, s. 16.

20 Por. *Wskazania pastoralne*, PD 1998, s. 25-27.

21 Por. D. Zimoń, *Wprowadzenie do PD 1999*, s. 10.

22 Por. *Wskazania pastoralne*, PD 1999, s. 15-18.

23 Por. tamże, s. 20.

24 Por. D. Zimoń, *Wprowadzenie do PD 2000*, s. 11.

25 Por. H. Muszyński, PD 2000, s. 237-238.

grupę osób zamożnych, często jednak pozostających w ubóstwie w wymiarze duchowym (...)»⁴⁶. Program ten wskazuje na potrzebę pomocy wszystkim ludziom dotkniętym ubóstwem zarówno w sferze materialnej, jak i duchowej. Jednocześnie podaje różne formy tej pomocy oraz sposoby udzielenia jej, biorąc pod uwagę konkretne grupy wiekowe i dostosowaną do nich katechezę. Według tego dokumentu, katecheza dorosłych obejmuje „cykl katechez ukazujących problematykę eklezjologiczną oraz katolicką naukę społeczną z zaakcentowaniem «preferencyjnej opcji na rzecz ubogich» oraz etyki pracy»⁴⁷.

Natomiast ramowy program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2005/2006 – 2009/2010 jest zatytułowany: *Kościół niosący Ewangelię nadziei*⁴⁸. Działania duszpasterskie w tych latach zakładają kontynuację tematu nadziei, jaki wprowadził rok duszpasterski 2004/2005. „Temat ten zrodził się z odczytania ważnego aspektu adhortacji Jana Pawła II *Ecclesia in Europa*. Program duszpasterski, *Kościół niosący Ewangelię nadziei*, w trakcie poszczególnych lat skupia się na rozmaitych polach, zarówno na realizacji przez chrześcijan teologicznej cnoty nadziei, jak i przyjmowaniu oraz dzieleniu się przez nich Ewangelią»⁴⁹. „W pierwszym roku (2005/2006; hasło: *Przywracajmy nadzieję ubogim*) program skupia się na adresatach Ewangelii nadziei – tzn. ubogich, czyli ludziach, którzy cierpią niedostatek z przyczyn materialnych lub duchowych. To im w pierwszym rzędzie należy nieść Ewangelię nadziei. W drugim roku (2006/2007; hasło: *Przyprawmy się powołaniu naszemu*) program

duszpasterski przyjmuje za zadanie pogłębienie dojrzewania w szeroko pojętym powołaniu chrześcijańskim (kapłańskim, zakonnym, małżeńskim, do życia w samotności). Można będzie w tym przypadku mówić o pogłębianiu rozumienia procesu wtajemniczenia w pełnię życia chrześcijańskiego, przejawiającego się m.in. w życiu nadzieją chrześcijańską w różnych powołaniach życiowych i zawodowych. W trzecim roku (2007/2008; hasło: *Bądźmy uczniami Chrystusa*) podkreślona zostanie konieczność pogłębienia świadomości misji w świecie. Właśnie realizacja misji, w jej różnych wymiarach, domaga się zarówno pogłębienia rozumienia jej natury, jak i odkrycia uwarunkowań jej skuteczności. W czwartym roku (2008/2009; hasło: *Otoczmy troską życie*) ma za zadanie zwrócenie uwagi na wartość życia ludzkiego, na przeciwstawienie się cywilizacji śmierci w różnych jej przejawach poprzez ukazywanie piękna Ewangelii życia. Ostatni rok (2009/2010; hasło: *Bądźmy świadkami Miłości*) podsumowuje pięcioletni cykl. Nie chodzi bowiem tylko o wzrastanie w nadziei, ale dostrzeżenie owoców życia nadzieją, czyli „przeżywanie miłości jako tego, co nie ustaje (por. 1Kor 13). Chrześcijanin jest świadkiem Miłości Objawionej <wobec świata i w obliczu jego poważnych i złożonych problemów> (ChL 60)»⁵⁰.

Katechizacja i duszpasterstwo dorosłych są czymś naturalnym w wielu krajach Europy Zachodniej. Katechizacja dorosłych często nosi różne nazwy, takie jak: „katecheza ustawiczna” (*catechese permanente*) lub „kształcenie dorosłych” (*Erwachsenenbildung*). Istnieją nawet

26 Por. *Kalendarium obchodów Wielkiego Jubileuszu w Kościele polskim*, PD 2000, s. 61-70; H. Muszyński, *Kościół w Polsce w przededniu Wielkiego Jubileuszu RP 2000*, s. 238-240.

27 Por. D. Zimoń, *Wprowadzenie do PD 2001*, s. 7.

specjalne instytuty i zespoły duszpasterskie, które zajmują się programowaniem i badaniami tej gałęzi duszpasterskiej pracy. W Europie Zachodniej utworzona została Europejska Federacja dla Katolickiego Kształcenia Dorosłych (FEECA)⁵¹.

E. Alberich⁵² podaje projekty odnowienia życia religijnego w parafii w ramach duszpasterstwa parafialnego. Są to:

1) *projekt NIP* (wł. *Nuova Immagine di Parrocchia*). Jest to projekt odnowienia parafialnego znany ogólnie jako *Nowe Wyobrażenie o Parafii*, który działa we współpracy z *Ruchem dla Lepszego Świata*. Opiera się na duszpasterstwie ogólnoswiatowym, na analizie dotyczącej całej ludzkości, ale też na strukturze odnoszącej się do małych grup. Wciela on duszpasterstwo rodzin, młodych, itd. Wiele troski poświęca aspektom programowym i reorganizacyjnym;

2) *projekt „RENEW”*. Ten projekt, zapoczątkowany i rozpowszechniony zwłaszcza w Ameryce Północnej, przedstawia się jako element procesu nawrócenia i odnowienia parafialnego w okresie dwóch i pół roku. Projekt jest podzielony na pięć sesji. Tematy poszczególnych sesji są następujące: Wezwanie Pana; Nasza odpowiedź na wezwanie Pana; W sile mocy Ducha Świętego; Być uczniem i Ewangelizacja. Udział ludzi w tym projekcie dokonuje się poprzez liturgię niedzielną, podział na małe grupy, aktywizację wielkiej grupy lub działania na polu domu rodzinnego;

3) *metoda „komórek”* wprowadzona we Włoszech w 1986 roku w parafii pod wezwaniem św. Eustachego w Mediolanie i określona jako *System Komórek Parafialnych ds. Ewangelizacji*⁵³. Przez komórkę rozumie się małe grupy,

mające ewangelizować i dynamicznie tworzyć inne komórki, stymulować proces ciągłego ich rozwoju;

4) *projekt „P.A.C.E.”* (wł. *Popolo Articolato in Cellule Evangelizzatrici*); działa on w obrębie dwóch instytucji: *NIP* (wł. *Nuova Immagine di Parrocchia*) i w Systemie Komórek Parafialnych, służących dziełu ewangelizacji. Projekt *P.A.C.E.* chce dokonać odnowy parafii, podejmując analizę rzeczywistości;⁵⁴

5) *projekt autorstwa A. Fallico* noszący nazwę „*Parafia wspólnotą wspólnot*”. W tym projekcie ważne miejsce zajmuje propozycja planu całkowitej odnowy duszpasterstwa parafialnego według odnowionej eklezjologii Soboru Watykańskiego II. Celem jest realizacja koncepcji Kościoła według pojęć: *wspólnota, służba i misja*.

– *Kościół jako wspólnota*. Kościół jako społeczność eklezjalna, żyjąca intensywnie we wzajemnych relacjach interpersonalnych i we wzajemnej służbie. Dokonuje się to poprzez stworzenie takiej struktury parafii, w której powstaną małe społeczności i szczególnie dowartościowana zostanie rola świeckich.

– *Kościół jako służba*. Kościół, po Soborze Watykańskim II, został ogłoszony *służebnicą ludzkości*, poprzez przedłużenie tajemnicy Wcielenia. Kościół jest tym, który wychodzi odważnie do biednych i realizuje swoją misję nie tylko w sensie duchowym, religijnym, ale będąc wcielnym w ziemskie warunki życia.

– *Kościół jako misja*. Misyjny sens Kościoła rozwija się jako podstawowy bodziec ewangelizacji i jako mobilizacja zwłaszcza w odniesieniu do ludzi świeckich. Duży nacisk kładzie się tu na propagowanie roli laikatu oraz na tych, którzy są jeszcze z daleka od Kościoła;⁵⁵

6) *projekt: „Wspólnoty Fundamentów Kościelnych”* (wł. *le Comunità Ecclesiali*

di Base w skrócie: CEB). Społeczności CEB są zaczynem dla wzrostu i rozwoju parafii. Zostały powołane do istnienia jako małe wspólnoty, heterogenne miejsca ewangelizacji i katechizacji, rozgałęzienie parafii na szersze terytorium. Są to:

- komórki Kościoła rozlokowane w strefach peryferyjnych parafii w celu dotarcia do osób niepraktykujących;

- mniejsze ruchy Kościelne mające na celu dokonanie decentralizacji katechezy, jak też duszpasterstwa parafialnego poprzez pogłębienie znajomości Ewangelii we wszystkich, także tych zaniedbanych religijnie częściach terytorium parafialnego.

Aby osiągnąć swój cel projekt ten opiera się na procesie strukturyzacji parafii w postaci małych społeczności, tzw. społeczności fundamentów kościelnych. Wspólnoty CEB w centrum swojego istnienia mają Słowo Boże, Eucharystię i służbę na rzecz bliźnich. Spełniają następujące zadania:

- *katechetyczne*, które powstało z potrzeby stworzenia zdecentralizowanych miejsc ewangelizacji i systematycznej katechizacji dorosłych, nieobecnych na liturgii niedzielnej i niepraktykujących;

- *duszpasterskie*, poprzez które CEB dąży do podniesienia poziomu ludowej pobożności, religijności i zmierza do tego, żeby proboszcz był w stanie poznać, przeanalizować i rozwiązać liczne problemy pastoralne obecne na terytorium parafii;

- *socjopolityczne*, polegają na tym, że wspólnoty CEB mają na celu stworzenie stref duszpasterskich, służących zaspokojeniu potrzeb humanistycznych ludzi oraz studiowaniu nowych dróg rozwiązań rzeczywistości socjo-eklezyjalnych⁵⁶.

Organem koordynującym całe duszpasterstwo parafialne jest Duszpasterska Rada Parafialna, do której należą animatorzy CEB będący reprezentanta-

mi wszystkich wspólnot parafialnych⁵⁷.

E. Alberich wskazuje na niektóre niepokojące elementy znajdujące się w programach duszpasterskich⁵⁸. Są to między innymi:

1. *Sztynność strukturalna i organizacyjna*. Istnieje niebezpieczeństwo surowości i schematyzmu, dzieje się tak, gdy plan działania przebiega z absolutyzacją i krystalicznością. Dlatego niektóre modele przewidują pewien rodzaj rozciągliwości i są przedstawiane jako konieczne adaptacje, gdy nie widzi się ich stosowności i opłacalności. Inne modele są natomiast zbyt surowe i sformalizowane, utwierdzone w całkowitej wierności programowi. To może prowadzić do nadmiernego oddania samej idei, organizacji, zatracając tym samym spontaniczność, kreatywność, umiejętność przystosowania się i pewnej fantazji duszpasterskiej.

2. *Ucieczka w spirytualizm*. Jest to niebezpieczeństwo obecne w wielu ruchach odnowy, zwłaszcza tych, które u podstawy mają *charyzmatyczność*. Kładą one nacisk na aspekt wertykalny i zamykają się zwykle w modlitwie, kontemplacji i celebracji. Tu zawsze istnieje ryzyko ucieczki spirytualnej w religijność traktowaną jako odejście od wszelkich zobowiązań społecznych.

3. *Niebezpieczeństwo elitaryzmu i „kościółów paralelnych”*. Zwrócenie się w kierunku małych, uprzywilejowanych grup może podtrzymywać zawężoną wizję Kościoła, która koncentruje całą swoją uwagę na małych grupkach, a nie wszystkich chrześcijanach. Tu bardzo łatwo o zaniedbanie całościowego oglądu na parafię, a zarazem zamknięcie się na samowystarczalne grupy kościelne.

E. Alberich, na przykładzie projektów duszpasterstwa w parafii, podaje niektóre wspólne elementy i aspekty pozytywne, które powinny zostać uwzględnione przy tworzeniu programów duszpasterskich dla parafii.⁵⁹

29 Tamże, s. 52.

30 Por. Komisja Duszpasterska Episkopatu Polski, *Program duszpasterski*

1. *Organiczna i pełna wizja odnowy parafialnej.* W projektach powinna być ukazana komplementarna wizja parafialna. Parafia powinna być analizowana całościowo, obejmując wszystkie aspekty duszpasterskie: ewangelizację, katechizację, liturgię, działalność charytatywną, obecność w społeczeństwie itd., oraz wszystkie struktury i podmioty twórcze (rodziny, grupy, młodych, dorosłych, różne kategorie wiekowe itd.);

2. *Perspektywa misyjna.* Projekty są traktowane jako elementy posoborowej dynamiki odnowy Kościoła, która zakłada zerwanie z duszpasterstwem, skoncentrowanym na działalności kultycznej i dewocjonalno-sakramentalnej. Otwarcie się na perspektywę duszpasterstwa o charakterze ewangelizacyjnym czy też misyjnym jest przezwyciężeniem tradycyjnej koncepcji duszpasterstwa *dośrodkowego i eklezjocentrycznego*. Należy pamiętać, że wysiłek odnowy powinien być skierowany przede wszystkim do tych, którzy są jeszcze daleko od wszelkiej aktywności eklezjalnej. Wszystko to wskazuje na konieczność zaangażowania na rzecz eklezjologicznej wizji odnowy koncepcji Kościoła, jako wspólnoty i służby, a także dowartościowania laikatu oraz odnowienia poczucia wspólnotowości parafii;

3. *Znaczenie tłumy i małej grupy.* Istnieje postulat porównania duszpasterstwa tzw. mas ludu z działaniami duszpasterskimi w małych wspólnotach. Ważne jest, aby przy tworzeniu małych grup nie zaniedbać całej wspólnoty parafii. W tworzeniu nowych wspólnot kościelnych ważna jest pewna logika w promowaniu nowego wizerunku Kościoła bez budowania niebezpiecznych podzia-

łów, mistyfikacji czy też elitaryzmu;

4. *Dowartościowanie posług i charyzmatów społecznych.* W kontekście teologii wspólnoty, modele odnowy parafialnej opierają się na duchowej i twórczej mobilizacji całej społeczności. Niektórzy akcentują tu rolę rady parafialnej przez współodpowiedzialność wszystkich we wspólnocie. W ten sposób zmierza się do przezwyciężenia klerykalizmu i koncepcji piramidalnej Kościoła⁶⁰.

W. Miziołek, mówiąc o działalności duszpasterskiej wśród dorosłych, wymienia następujące rodzaje katechezy w których uczestniczą ludzie dorośli: katecheza związana z chrztem dziecka; katecheza rodziców, których dzieci uczęszczają na katechizację szkolną; katecheza związana z bierzmowaniem; katecheza przygotowująca do małżeństwa i życia rodzinnego; katecheza pogłębiająca życie religijne rodzin i jednostek⁶¹.

Według P. Tomasika, należy zwrócić uwagę na zagadnienie dotyczące sposobu i formy pracy duszpasterskiej⁶². Rozwiązania domaga się fundamentalny dylemat: czy duszpasterstwo powinno przybierać charakter masowy, czy też ma być nastawione bardziej elitarnie. zasadniczym argumentem przeciw duszpasterstwu masowemu jest jego depersonalizacja i skupienie się na aktach kultu. W takiej wizji realizatorami duszpasterstwa są prawie wyłącznie duchowni⁶³. Jednak rezygnacja z duszpasterstwa masowego miałaby katastrofalne skutki dla wielu ludzi, którzy dzięki niemu utrzymują związek z Kościołem. Trzeba więc zastanowić się nad reorientacją duszpasterstwa⁶⁴. Jednocześnie trzeba wskazać, że masowość jest wypełniona treścią

na rok 2000/2001 „Nowa Ewangelizacja u progu trzeciego tysiąclecia”, Katowice 2000, s. 286-300.

31 Por. P. Tomasik, *Miejsce katechezy...*, s. 199-229.

32 Por. PD 1997, s. 535-543; PD 1998, s. 479-492; PD 1999, s. 535-543.

33 Por. P. Tomasik, *Miejsce katechezy...*, s. 206-207.

34 Autorem programu był Z. Adamek, Wprowadze-

płynącą z personalnego spotkania osób tworzących ową „masę”⁶⁵. Tak naprawdę nie ma żadnej sprzeczności pomiędzy postulatami duszpasterstwa masowego i elitarnego. Jedno i drugie powinno być prowadzone we współczesnej sytuacji polskiej, która charakteryzuje się pluralizmem religijnym, domagającym się zróżnicowanych propozycji duszpasterskich⁶⁶. Problem masowości dotyczący duszpasterstwa pomaga w zwróceniu uwagi na problem miejsca w Kościele tych wiernych świeckich, którzy nie angażują się w konkretne wspólnoty i instytucje⁶⁷. Jednocześnie należy unikać uniformizmu duszpasterskiego⁶⁸, rozumiejąc, że miejsce w Kościele muszą znaleźć również ci chrześcijanie, którzy nie angażując się w ruchy i instytucje, szukają w tymże Kościele jedynie wspólnoty słowa i sakramentu⁶⁹.

3. Wnioski dla katechezy dorosłych w programach duszpasterskich Kościoła

Katecheza dorosłych jest duszpasterskim zadaniem naszych czasów⁷⁰. Powodem tego jest postawa współczesnego człowieka wobec wiary, a także zmiana nastawienia duszpasterskiego. Celem ukazania zmian należy przypomnieć sytuację, jaka miała miejsce w minionych wiekach. W średniowieczu cała Europa była chrześcijańska; chrześcijaństwo prowadziło spory z muzułmanami i żydami, ale chodziło w nich o treść wiary, o osobę Jezusa Chrystusa i Jego posłannictwo. W wiekach nowożytnych, w czasie wielkich rozłamów religijnych wewnątrz chrześcijaństwa,

kontrowersje między wyznaniem i treścią wiary, odmiennych poglądów i sformułowań prawd wiary. Dziś natomiast sytuacja zmieniła się, bo nie treść wiary jest kwestionowana, ale sama wiara. W obecnych czasach, szczególnie wobec młodego pokolenia, trzeba uzasadniać sam akt wiary, potrzebę wiary i jej znaczenie w życiu człowieka. Tę sytuację należy mieć na uwadze również w katechezie dorosłych, np. podczas katechezy przygotowującej do sakramentu małżeństwa. Aspekt ten musi zostać uwzględniony również w wielu innych wypadkach, np. przy katechezie rodziców z racji Pierwszej Komunii świętej ich dzieci czy z racji bierzmowania. Nie znaczy to, że należy pomijać treść wiary, ale duszpasterz musi odznaczać się umiejętnością odpowiedniego prowadzenia katechezy⁷¹. Dlatego duszpasterze konkretnych grup (dzieci, młodzieży, mężczyzn, kobiet itp.) powinni znać zainteresowania i problemy uczestników, przyczyny destruktywnych wpływów oraz możliwości przeciwdziałania. Muszą oni być niejako „jednym” z jej uczestników⁷², ponieważ „uchwycenie właściwego momentu w życiu dojrzewającego czy dorosłego człowieka i zastosowanie odpowiedniego działania duszpasterskiego może ustrzec go od kryzysu wiary i doprowadzić do dojrzałej odpowiedzialnej decyzji. Nie chodzi oczywiście o samo pouczenie dotyczące wiary, ale o cały świat wartości, jaki reprezentuje wiara (moralność, sumienie, sens i cel życia, miłość itp.) oraz żywy kontakt z Bogiem poprzez życie modlitwy i kultu”⁷³.

nia ogólne umieszczono w: PD 1997, s. 501-508; PD 1998, s. 437-441; PD 1999, s. 497-501; PD 2000, s. 379-381.

35 Por. PD 1997, s. 508-534; PD 1998, s. 442-477; PD 1999, s. 501-534; PD 2000, s. 381-411.

36 Por. J. Kudasiewicz, *Chrzest Jezusa*, PD 1997, s. 179-189; H. Muszyński, *Historiozbawczy wymiar Jubileuszu 2000-lecia od Narodzenia Chry-*

Duszpasterstwo i apostołstwo oparte na właściwych założeniach formuje religijność, życie wewnętrzne, kształtuje miłość chrześcijańską w człowieku oraz uzdalnia do powszechnego uczestnictwa w misji Kościoła. Takie duszpasterstwo rozbudza poczucie odpowiedzialności w człowieku oraz pogłębia jego solidarność międzyludzką⁷⁴. Jest to, zatem duszpasterstwo budujące programowo – <unum in Christo>⁷⁵. Wynika z tego, że trzeba „dotrzeć z Ewangelią życia do serca każdego człowieka i wprowadzać ją do samego wnętrza ludzkiego społeczeństwa” (EV 80). Ewangelia życia, tak jak jest sercem przesłania Jezusa, tak również wpisana jest w serce Kościoła, który stoi na straży absolutnej wartości i świętości życia człowieka w każdej sytuacji, od poczęcia do jego naturalnej śmierci⁷⁶. Oparte na Ewangelii życia duszpasterstwo formuje nową wizję osobowości chrześcijańskiej. Jednocześnie kształtuje wizję społeczności chrześcijańskiej, jako wspólnoty ekumenicznej, ewangelizującej cały porządek doczesny, wyzwalającej oraz budującej braterstwo i pokój między wszystkimi ludźmi. Duszpasterstwo oparte na tych zasadach przeobraża parafię w środowiska wzajemnej służby charytatywnej jednym członków wobec drugich oraz rozbudowuje diakonię.

Programy duszpasterskie i tworzona według ich wskazań katecheza pełnią bardzo ważną rolę w działalności Kościoła, gdyż formują „aktywnych katolików”, a takich właśnie katolików domagają się zwłaszcza obecne czasy⁷⁷. Dlatego ważnym zadaniem, jakie stoi przed nauczycielami wiary jest ukazywanie całej prawdy o życiu człowieka, które jest darem Bożym i jednocześnie wielkim zadaniem do zrealizowania. Ten całościowy kształt prawdy o człowieku i o jego życiu

znajduje się w Piśmie Świętym. W jego jednak rozumieniu niezbędne jest odwołanie się do Magisterium Kościoła i jego rozlicznych dokumentów poświęconych tej tematyce. Głoszenie prawdy o Chrystusie jest głoszeniem Ewangelii życia. Z przeprowadzonych analiz nasuwają się dla katechezy dorosłych następujące wnioski:

1. Katecheza dorosłych powinna być „wpisana” w generalny program odnowy Kościoła i ma inicjować nowe formy stosunków Kościoła ze światem. Katecheza dorosłych powinna być włączona do programu pastoralnego, tak aby nie ograniczać się tylko do samych dorosłych.

2. Katecheza dorosłych powinna mieć „wymiar ewangelizacyjny”, a więc należy dążyć do tego, aby wspólnota chrześcijańska była przede wszystkim wspólnotą ewangelizacyjną. Nie powinna jedynie utrzymywać dotychczasowego stanu życia chrześcijańskiego, ale powinna posiadać wymiar ewangelizacyjny dostosowany do aktualnych potrzeb ludzi dorosłych.

3. Katecheza dorosłych musi posiadać „wymiar wspólnotowy”, ponieważ jest związana z życiem i doświadczeniem wspólnot ludzi wierzących. Powinna w duchu apostołskim nieustannie inspirować powstawanie nowych wspólnot kościelnych.

4. Katecheza dorosłych powinna stawiać się „katechezą dojrzałą” i „autentyczną”, na miarę czasów współczesnych. Aby katecheza dorosłych spełniała swoje zadania musi być przede wszystkim katechezą odnowioną, wedle wizji obecnej dziś w świadomości kościelnej, jak to wyrażają oficjalne dokumenty. Musi być katechezą dorosłych, a jednocześnie „katechezą dojrzałą”. Tylko poprzez zwrócenie uwagi na warunki i wymagania dorosłych możliwe będzie uniknięcie niebezpieczeństwa poczucia

stusa, PD 1997, s. 66-74; L. Mycielski, *Jak czytać Pismo święte. List do Brata*, PD 1997, s. 307-314; K. Romaniuk, *Być ojcem według Biblii*, PD